

İMROZ-SAKIZ MELEZİ BİR KOYUN İŞLETMESİNİN EKONOMİK YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Erdoğan OKTAY
E. Ü. Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü

Koyunculüğün Türk toplumunda vazgeçilmez bir yeri ve önemi vardır. Anadolu insanımızın "buğdayla koyun, gerisi oyun" özdeyişi bunun en çarpıcı ve güzel bir kanıtıdır. Ege Bölgesinde, atadan, dededen göreneği olan pekçok aile, özellikle ova kesiminde, örneğin Menemen'in köylerinde hala koyunculuk faaliyetlerini devam ettirmektedir. Bazen, çok daha kârlı, başka işleri olan aileler bile, koyunculğu sürdürmektedirler. Yaşlı bir çiftçi, koyun kokusuna, tıpkı sigara tiryakileri gibi alıştığını, bu nedenle ilerlemiş yaşına ve diğer tarımsal faaliyetlerine rağmen yine de koyunculuğa devam ettiğini ifade etmiştir.

Yurdumuzda, koyunların öncelikle etinden ve sütünden yararlanılmaktadır. 1987 istatistiklerine göre, 40 milyon koyundan 317.000 ton karkas et ve 1.200.000 ton süt ile 62.000 ton yapağı elde edilmektedir (1). Et, süt ve yapağının çiftçi eline geçen fiyatlarına göre (1988) üretim değerleri oransal olarak incelendiğinde et %67, süt %30, yapağı %3 pay almaktadır.

Her koyun ırkının et, süt ve döl veriminin farklılık gösterdiği bilinmektedir. Ayrıca, koyun ırklarının aynı koşullarda, aynı miktar yemle beslendiklerinde farklı oranlarda büyüyerek, etlendikleri saptanmıştır (2). Aynı şekilde, bazı ırkların beslenme ve bakım koşullarına uygun olarak süt verimlerinin de çok olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Sağduyu sahibi Türk çiftçisi, çeşitli faaliyetlerde olduğu gibi, koyunculukta da daima iyiye ulaşma çabası içindedir. Nitekim, bu çalışmada, böyle bir girişimde bulunmuş olan bir çiftçimizin koyunculuk işletmesinin teknik ve ekonomik yönden değerlendirilmesine çalışılmıştır.

Araştırmanın yapıldığı, Balıkesir ili, Burhaniye ilçesi, Karaağaç köyü, İzmir - Çanakkale asfaltı üzerindedir. Daha çok zeytin-

ciliğin yaygın olduğu köyde 46 adet koyun sürüsü bulunmaktadır. Koyunculuk, aile işletmeciliği şeklinde, bizzat kendileri tarafından yapılmaktadır. Genellikle, ücretli çoban tutulmamaktadır. Ayrıca, çiftçi ailesindeki kadın ve çocuklar da sağım ve otlatmada, yardımcı olmaktadır.

Köyde bulunan Tarım Kredi Kooperatifi kesif yem ve döner işletme kredisi vermektedir. Birçok koyunculuk işletmesi kooperatif olanaklarından yararlanmaktadır. Koyuncuların çoğunluğu, köy kooperatifinden, kendilerinin tapa yem diye adlandırdıkları, kesif yem satın almaktadırlar. Bir kısım koyunculuk işletmesi de, kuzularını kesif yemle besleyerek kurbanlık kuzu olarak satmaktadır. Eski yıllarda olduğu gibi, çok küçük ağırlıklı erken kuzu kesimi oldukça azalmış bulunmaktadır. Bunda, gerek ekonomik koşulların ve gerekse halkımızın bilinçlenmesinin önemli etkileri olduğu söylenebilir.

Araştırmaya konu olan koyun işletmesi İmroz ve Sakız koyunlarını melezleyerek yeni bir sürü oluşturmuştur. Çiftçi, elde ettiği yeni melez sürüye, kendi ifadesiyle iyi bir damar (melez) demektedir. Acaba bu çiftçimizin sahip olduğu koyun sürüsüne yapmış olduğu bakım, yemleme koşulları, elde ettiği verim ve sonuçlar nelerdir? İşte bu çalışmada konular gerek fiziksel ve gerekse parasal olarak analiz edilerek değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca 1988 yılı faaliyetlerine ilişkin veriler, anket yoluyla derlenmiştir. Anket'te, çiftçinin kendi tuttuğu özel kayıtlardan da yararlanılmıştır. Hesaplamalarda 1988 yılı fiyatları esas alınmıştır. Araştırma örnek olay (case study) olarak yürütülmüştür. Etüd edilen koyunculuk işletmesindeki, sürü ortalaması olarak bir sağmal koyunun sağladığı, süt, kuzu, et, yapacağı ve gübrenin parasal karşılığı toplamı, brüt üretim değeri olarak hesaplanmıştır (3).

Ayrıca, yemleme, bakım, veteriner, ilaç, sürü yenileme payı, koç amortismanı, otlak kirası vb. doğrudan koyunculugu ilgilendiren değişken masrafların bir sağmal koyuna düşen payı bulunmuştur.

En sonunda da, bir sağmal koyun başına düşen Brüt-kâr; brüt üretim değerinden değişken masraflar çıkartılarak hesaplanmıştır (Çizelge 1). Böylece, bir sağmal hayvandan yola çıkarak, sürü toplamının getirebileceği toplam brüt-kâr hakkında bir fikir sahibi olunabilir. Düzenlenen, brüt-kâr çizelgesinde, fiziksel çıktı ve girdi miktarları verilmiştir. Böylece, ileriki yıllarda, enflasyondan kaynaklanan parasal farklılıklar, çizelgeye işlenerek, istenen

yılın fiyatlarına göre yeni değerler elde etme şansı yaratmıştır. Ayrıca, çeşitli koyun ırklarına ilişkin, brüt-kâr çizelgeleri, çalışmada yapıldığı gibi, fiziksel verileri içerirse, değişik ırkların karşılaştırmaları kolaylıkla yapılabilir (4).

Nitekim, sakız-imroz melezi koyun sürüsünde sürü ortalaması süt verimi, sağmal hayvan başına, bir laktasyon döneminde 133 kg. dir. Bu rakam Türkiye ortalamasının çok üzerindedir (5). Sürüdeki, en yüksek verimli koyunun, günde en çok süt verimi 3 kg/gündür. En yüksek verimli koyun, yılda 210 gün sağlanabilmektedir. Doğal olarak, sürüde çok az süt veren koyunlar da mevcuttur. Bunlar yılda sadece 90 gün sağlanabilmektedir. Bu ve diğer bazı istenmeyen özellikleri olan koyunlar sürüden zaman içinde çıkarılmaktadırlar.

Sakız-İmroz melezi koyun sürüsünün kuzu verimi de fazladır. Sürü ortalaması kuzu verimi 1,2 dir. Bunda, sakız ırkı koyunların döl verim oranlarının yüksekliği önemli bir etkidir (6). Çalışma yapılan koyunculuk işletmesi, kuzuları 10-12 kg. ağırlığında süttten kesmektedir. Kuzuların süttten kesimi 60 gün civarında yapılmaktadır. Kuzular yaklaşık 25 kg ağırlıkta iken pazarlanmaktadır. Koyunların ergin yaş canlı ağırlığı 30 kg. civarında, koçların ergin yaş canlı ağırlığı ise 50 kg. dir.

Yapağı verimi, sürü ortalaması olarak 2 kg/koyundur. Ancak, yapağılar 1200 TL/Kg gibi oldukça düşük bir fiyattan pazarlanmaktadır.

Değişken masraflar incelendiğinde, yem masrafları ile, sürü yenileme payının önemli bir yer tuttuğu görülür. Yemlerden en çok buğday kırmacı ile fabrika yemi ağırlıklıdır. Ayrıca, sürü harici bırakılan hayvanlar gerek yaşlı oluşları ve gerekse zayıf bulunmaları nedeniyle kasaplar tarafından çok düşük fiyatlardan satın alınmaktadır. Bunun sonucu olarak, sürüye sağmal koyun olarak katıldığı yılda genç hayvan 160.000 TL iken 5 yıl sonra, sürü dışı kaldığında 30.000 TL. sına satılabilmektedir. Böylece de, bir yıla 32.000 TL. gibi, oldukça yüksek bir masraf payı düşmektedir. Değişken masraflar toplamı bir sağmal koyun başına 73.640 TL. dir.

Brüt-kâr, sakız-imroz melezi koyun sürüsünde bir sağmal hayvan başına 92.685 TL. dir. Bunu sürüdeki 40 sağmal hayvanla çarparsak 3.707.400 TL. eder. Elde edilen bu rakam, koyunculuk işletmesinin toplam brüt-kârıdır. Köy koşulları düşünülürse, or-

talama ayda 300.000 TL bir gelir, bir aile için oldukça iyi bir kaynaktır. Çünkü, ev kirası olmayan ve daha başka yan gelir şansı olan böyle aileler için, koyunculuk faaliyeti vazgeçilmez bir uğraştır. Doğal olarak elde edilen bu gelir, sürüye yatırılan sermaye ile aile işgücünün karşılığıdır. Yukarıda ifade edilen toplam brüt-kâr hesabında ağıl amortismanı, borç faizleri vb. ortak giderler dikkate alınmamıştır. Çok fazla olmayan bu ortak giderler de, dikkate alınarak net tarımsal gelir elde edilebilir. Ancak burada fazla ayrıntıya girilmemiştir.

ÇİZELGE 1. SAKIZ - İMROZ MELEZİ BİR SAĞMAL KOYUNUN BRÜT-KÂRI (1988 Yılı)

Koyun Irkı :	Miktar	Fiyat	Tutarı
Sakız-İmroz melezi	kg.	TL/kg.	TL
Süt	133,0	600	79.800
Kuzu	1,20	60.000	72.000
Yaşlı Koyun Satışı payı	0,20	30.000	6.000
Yapağı	2,00	1.200	2.400
Gübre			6.125
BRÜT-ÜRETİM DEĞERİ (a)			166.325
			=====
DEĞİŞKEN MASRAFLAR			
Sanayi Yemi	50	180	9.000
Buğday Kırmısı	90	190	17.100
Arpa Kırmısı	18	230	4.140
Pancar Küspesi	125	6	750
Pamuk Kapçığı	125	5	625
Yulaf Samanı	160	35	5.625
Otlak Kirası			2.500
Sürü Yenileme Payı (genç dişi hayvan)	0,20	160.000	32.000
İlaç-Veteriner			500
Koç Amortismanı			400
Ağıl, su, aydınlatma			400
Diğer Masraflar			600
MASRAFLAR TOPLAMI (b)			73.640
			=====
BRÜT-KÂR a-(b-c) :			92.685

Sonuç olarak, genel bir değerlendirme yapılırsa, sakız-imroz melezi koyun sürüsüne sahip işletmenin, günümüz koşullarında, Türkiye ortalamalarına göre, daha verimli bir sürüye sahip olduğu, kırsal alanda yaşayan bir aile için, iyi sayılabilecek bir gelir elde ettiği söylenebilir. Ülkemiz koşullarında, işgücünün ve mer'alarımızın değerlendirilmesinde, koyunculuk önemli bir üretim faaliyettir. Bu yüzden de, pekçok aile koyunculuk yaparak geçimini sağlamaktadır. Ayrıca, koyunculüğün diğer tarımsal faaliyetlere nazaran daha az sermaye gerektirmesi de bir avantaj sayılabilir.

KAYNAKLAR

- 1) F.A.O. Production Yearbook, Rome, 1988.
- 2) COMMONWEALTH AGRICULTURAL BUREAUX, The Nutrient Requirements of Ruminant Livestock, Unwin Brothers, The Gresham Press, Old Working Surrey, 1980.
- 3) OKTAY, Erdoğan, Tarım İşletmeciliği, E.Ü.Z.F. Ders Notları No: 71, Bornova, 1988.
- 4) OKTAY, Erdoğan, Gediz Havzasında Seçilmiş Bir Yörenin Simülasyon Yöntemiyle Planlanması, E.Ü.Z.F. Tarım Ekonomisi Bölümü, Doçent tezi çoğaltma, Bornova, 1981.
- 5) AÇIL, Fethi, DEMİRCİ Rasih, Türkiye Koyunculuk Ekonomisi ve Orta Anadolu Koyun İşletmeleri, Şark Matbaası, Ankara, 1977.
- 6) SÖNMEZ, Reşit, KAYMAKÇI Mustafa, Koyunlarda Döl Verimi, Ege Üniv. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 404, Ofset Matbaası 1987 Bornova, İzmir.